

Олена САПІГА

ПОЧАТКИ ФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОЇ ТА САНІТАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

Медична та санітарна служба Української Галицької Армії розпочала створюватись 1–21 листопада 1918 р. під час боїв українського війська з польськими воєнними підрозділами на вулицях Львова. Після відступу українців зі Львова і розгортання широкомасштабної українсько-польської війни, медична служба формувалася відповідно до реорганізації структури Галицької Армії. Головними проблемами створення ефективної медичної служби була нестача кваліфікованих медичних кадрів, медикаментів та лікарняного обладнання.

Ключові слова: Українська Галицька Армія, медична та санітарна служба, медикаменти, медичне та лікарняне обладнання.

Одним із ключових компонентів організації збройних сил є медична та санітарна служба. Від її оперативності та ефективності залежить боєздатність військових підрозділів та бойовий дух солдатів і офіцерів.

Організація медичної служби в збройних сил Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) розпочалася у складній обстановці українсько-польських боїв на вулицях Львова 1–21 листопада 1918 р. й продовжилася у процесі реорганізації Галицької Армії. Про формування медичних та санітарних структур дізнаємося зі спогадів та архівних матеріалів, які дають можливість відтворити загальну картину історичних подій.

Після встановлення у Східній Галичині української влади майже усі фахівці-поляки відмовилися працювати в державних установах. Уся відповідальність за ситуацію в Східній Галичині, майже всі поляки відмовилися працювати у державних установах. Вся відповідальність у соціальній сфері лягла на українську владу. Кадрова проблема була особливо відчутна в медичній та санітарній сферах. Адже в цей час в Східній Європі лютували епідемічні хвороби. Солдати воюючих сторін Першої світової війни та колишні полонені поверталися додому дорогами, які проходили через Галичину, залишаючи хворих та померлих на залізничних станціях та населених пунктах при шляхах. Як пригадував Володимир Щуровський: “Зруйновані в часі світової війни міста й села та беззахисне населення шукало у нової влади помочі”¹.

У створеному уряді ЗУНР (Раді Державних Секретарів (РДС)) посаду секретаря “Народного здоров’я” обійняв відомий лікар з Калуша, діяч Української національно-Демократичної Партії, посол до Галицького сейму д-р Іван Куровець². Перед ним стояло завдання оперативно налагодити санітарно-адміністративний апарат, який був у стані повного розладу³. Складність організації медичної та сані-

тарної служби полягала ще й в тому, що війна з Польщею, яка розпочалася відразу після встановлення українського правління у Східній Галичці, спричинилася до того, що не було належної доставки ліків з Австрії, Угорщини та Чехословаччини, які поступали до краю в дуже малих кількостях⁴.

Для адміністрації ЗУНР питання медичної обслуги найбільш гостро постало у Львові, де на початку листопада 1918 р. розпочалися воєнні сутички з польськими підрозділами, що виступили проти української влади. Поміж українськими старшинами виявився військовий лікар Кость Тянячкевич, якому військово командування доручило очолити санітарний реферат при штабі. Відразу штабним наказом К. Тянячкевича було призначено комендантом (“санітарним шефом”) санітарної частини, яку він сам і повинен був організувати⁵. Новопризначений санітарний шеф мав у своєму розпорядженні обмежену кількість фахово підготовлених українців. Лічених спеціалістів -медиків, котрі добровільно вступили у його підпорядкування, він міг направити лише на найважливіші ділянки українсько-польського фронту, який формувався у перші листопадові дні у Львові. Поміж тими добровольцями був один лікар, семеро студентів-медиків та кілька фахово підготовлених жінок допоміжного медичного персоналу (“сестер-милосердя”)⁶.

У час Першої світової війни усі шпиталі у прифронтовій полосі очолювали військові. З розпадом австрійської армії вони фактично припинили свою діяльність. Демобілізовані з армії розбирали військово майно та устаткування або воно нищилося невикористане в наслідок того, що влада була непоінформована про його розміщення. Місцеві установи заподадливо берегли все для себе, а безвідповідальні свої і чужі злочинці спекулювали державним майном коштом фронту й запілля. Медичну та санітарну службу необхідно було організувати в надзвичайно складній воєнній та соціальній ситуації від самих основ⁷.

Щойно почалися локальні бої, з’явилися поранені та вбиті. Першим треба було надати допомогу, загиблих – поховати. З цією метою, санітарний референт приступив до організації на окремих відтинках фронту осередків швидкої допомоги (“Першої помочі”)⁸.

Першу швидку допомогу було облаштовано в приміщенні Народному Дому при Центральному Військовому Комітеті, який став першим штабом Галицької Армії. Ця медична частина розташувалася у залі першого поверху. Її спорядження мало примітивний характер: ковдри на підлозі, стіл, на якому поклали кілька бинтів та медичний термометр. До персоналу цієї медчастини належали лікарі: Кость Тянячкевич, Ярослав Гинилевич та Володимир Скоморовський; одна “сестра милосердя” та четверо санітарів-стрільців, що мали спеціальні ноші для перенесення поранених⁹.

Ще одну медчастину розташували в одному з кабінетів міської Ратуші. У її складі був лікар (д-р Максим Музика), два студенти-медики (відомо ім’я одного з них: Степан Кривокульський)¹⁰, медсестра та чотири стрільці-санітари. “Перша поміч” у Ратуші мала у своєму розпорядженні повозку швидкої допомоги (“Рятуноквого поготівля”) запряженою парою коней. Нею відвозили поранених до гарнізонної лікарні (“лічниці”) колишньої австрійської армії на вулиці Личаківській¹¹.

Студент-медик і четверо стрільців-санітарів надавали першу допомогу в приміщенні ресторану, що був розташований на перетині вулиць Коперника та

Словацького. Поранених звідти забирала санітарна автівка, що була в розпорядженні санітарного референта. Однак місце цього третього пункту медичної допомоги було під постійним обстрілом польського війська. За спогадами Володимира Кривокульського, одного разу внаслідок обстрілу були поранені лікар Роза Кляйман (куля влучила у праву легеню), санітарний чотар (в руку) та сестра милосердя (в голову). На щастя, вцілів водій санітарного автомобіля, й поранених, котрі в ньому знаходилися, вдалося відвезти до лікарні¹².

Медчастину облаштували й на залізничній станції Підзамче. Там працювало двоє медиків (Омелян Волосянський та Микита Кологон) і стрільці-санітари¹³.

У своїх спогадах Володимир Кривокульський описав тільки чотири вищенаведені медчастини. Натомість Володимир Щуровський відзначив ще й інші: в Цитаделі (д-р Володимир Свідерський); на пошті (медик Марія Гіжовська); у приміщенні галицького сейму (медики Зенон Русин і З. Копертинська); в казармах Фердинанда (медик Роман Кузьма); в казармах поліції (медик Юрко Маковський)¹⁴.

Усіх важкопоранених з усіх відтинків фронту медчастини “Першої помочі” доставляли до гарнізонної лічниці на Личаківській, де їх лікували кілька днів¹⁵. Після чого хворих перевозили на повозках до Санітарного поїзда УСС, який доставляв поранених українських вояків до лікарень у запіллі: у Бережани, Підгайці чи Тернопіль¹⁶.

Надання медичної допомоги ускладнювалося тим, що на українських військовиків нерідко нападали з тилу. Польське населення Львова підступно стріляло по вояках з вікон. Таким чином був поранений Пилип Деркач. Він пригадував: “Я був ранений в обі ноги з вікна того самого дому, з котрого я перебігав через вулицю, щоби дати поміч стрільцеві, раненому в руку в брамі по другій стороні вулиці. Та мої рани були тяжчі. А чотирнадцята виявилася для мене нещасливою: 14. XI. Я був ранений, а рівно три місяці пізніше – 14. II. 1919 ампутований”¹⁷. Вояк галицької армії Михайло Мінчак був поранений у Львові. Він пригадував: “Я дістав кулю в живіт. Завезли мене до Золочева до шпиталю. Лічив мене дуже добрий хірург. Вісім днів я лежав на спині, бо не було можна мені рухатися. Плечі мені шалено пекли. Лікар приписав мені гаряче вино з жовтком і бішкoptом, але я того не їв”¹⁸.

На залізничній станції “Личаків” був спеціальний пересильний пункт, яким командував лікар В. Щуровський. Саме з цього пункту відсиляли поранених та хворих вояків у запілля¹⁹.

Загиблих під час боїв у Львові українських воїнів, тіла яких було можливим забрати з поля бою, також перевозили до лікарні на Личаківській. Там їх розпізнавали, ідентифікували й ховали поряд на цвинтарі²⁰.

Так була зорганізована санітарна частина Першого Штабу Української Армії у Львові в часі боїв від 1–21 листопада 1918. р., до дня, в якому наказом Штабу наші частини відступили зі Львова в ніч з 21 на 22 листопада.

Під час боїв у Львові та відступу з міста у полон до поляків попали ряд військових медиків. Серед документів Володимира Старосольського, який також попав у полон під Львовом і був ув’язнений у таборі Домб’є біля Кракова, є список українських медиків і санітарного персоналу, що перебували в таборі 1918–1919 рр.

У списку відзначено таких осіб: “Волосянський Омелян, санітарний чотар; Кметик Стефан, санітарний чотар з гарнізонного шпиталю у Львові; Саламанчук Олекса, санітарний хорунжий; Добрянський Стефан санітарний хорунжий з гарнізонного шпиталю у Львові, Високовський Осип, старший лікарський помічник, Євсієв Павло, лікарський помічник; Кітів Катерина, лікарський помічник; Максимець Роман, санітарний десятник; Сулим Лука, санітарний десятник; Чупрійчук Федір, санітар”²¹. Можна припустити, що частина з цих військових медиків потрапила в полон під час боїв, інші, зокрема, з гарнізонного шпиталю, були арештовані та інтерновані польською армією після її вступу до Львова. Таким чином, українські збройні сили втратили вкрай необхідних фахівців-медиків.

У ніч на 22 листопада 1918 р. військові підрозділи та командування української армії разом з урядом ЗУНР відступили зі Львова. Разом зі штабними офіцерами виїхав з міста і санітарний шеф війська К. Танячкевич з підлеглим медичним персоналом. Усі військові підрозділи зібралися в Куровичах поблизу Львова. Тут їх було реорганізовано як основу новостворюваної Галицької Армії. В Куровичах д-р К. Танячкевич наказав поручникові лікареві д-рові М. Музиці виїхати з одним медиком до Сокаля, щоб організувати там санітарну службу²². 25 листопада 1918 р. штаб Галицької Армії переїхав до Бережан, де продовжилася структурна реорганізація військових сил ЗУНР, у тому числі й медичної та санітарної служби.

За даними львівського історика Миколи Литвина, на початку 1919 р. у розпорядженні медичної служби були такі сили: у частинах, які перебували на фронті, працювали всього 24 лікарі та 38 медпрацівників, діяло 5 шпиталів (529 ліжок), 3 санітарних поїзди, з них 2 – з операційним відділенням і дві пересувані лазні. У запіллі фронту нараховувалося 97 лікарів і 38 медпрацівників, працювало 18 аптек і діяло 28 військових шпиталів на 5–6 тисяч ліжок²³.

Організація медичної служби відбувалася в складних умовах українсько-польського протистояння у Львові 1–21 листопада 1918 р. Керівництво медичної служби створило мережу пунктів першої допомоги пораненим. Далі хворі та поранені відправлялися до гарнізонного шпиталю та в запілля. Через нестачу кваліфікованих медичних кадрів доводилося обходитися мінімальною кількістю персоналу. Однак в стислі строки вдалося організувати оперативну і ефективну допомогу пораненим. Після відступу українського війська зі Львова і розгортання широкомасштабної українсько-польської війни, медична служба формувалася відповідно до реорганізації структури Галицької Армії.

¹ Щуровський В. Медична і санітарна Служба // Українська Галицька армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях (Матеріали до історії) / Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк. – Вінніпег, 1958. – С. 271.

² М. М. Д-р Іван Куровець // Лікарський вісник. – Львів, 1931. – 1 грудня. – Ч. 2–3. – С. 2.

³ Там само.

⁴ Трембіцький В. Санітарно-медична справа в Україні. Санітарно-червоно-хресна служба в Галицькій Армії // Вісті комбатанта. – Торонто; Нью-Йорк, 1975. – Ч. 2. – С. 17.

- ⁵ *Кривокульський В.* Санітарна частина У. Г. А. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1938. – Ч. 2. – С. 15.
- ⁶ Там само.
- ⁷ *Щуровський В.* Медична і санітарна Служба... – С. 276.
- ⁸ *Кривокульський В.* Санітарна частина У. Г. А.... – С. 15.
- ⁹ Там само; *Щуровський В.* Медична і санітарна Служба... – С. 276.
- ¹⁰ *Щуровський В.* Медична і санітарна Служба... – С. 276.
- ¹¹ *Кривокульський В.* Санітарна частина У. Г. А.... – С. 15.
- ¹² Там само.
- ¹³ Там само; *Щуровський В.* Медична і санітарна Служба... – С. 276.
- ¹⁴ *Щуровський В.* Медична і санітарна Служба... – С. 276.
- ¹⁵ *Кривокульський В.* Санітарна частина У. Г. А.... – С. 15.
- ¹⁶ Там само.
- ¹⁷ *Деркач П.* З листопадових споминів // Український Інвалід. – Львів, 1937. – Ч. 3. – С. 5.
- ¹⁸ *Мінчак М.* Спомин старого Усусуса // Вісті комбатанта. – Торонто; Нью-Йорк, 1975. – Ч. 3–4. – С. 43.
- ¹⁹ *Щуровський В.* Медична і санітарна Служба... – С. 276.
- ²⁰ *Кривокульський В.* Санітарна частина У. Г. А. – С. 15.
- ²¹ Центральний державний історичний архів України у Львові. (ЦДІАУЛ) – Ф. 360 (Володимир Старосольський). – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 44–44 зв.
- ²² *Кривокульський В.* Санітарна частина У. Г. А.... – С. 15.
- ²³ *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. – Львів, 1998. – С. 129.

Olena Sapiha. BEGINNING OF MEDICAL AND SANITARY SERVICE OF THE UKRAINIAN GALICIAN ARMY

Medical and Health Service of the Ukrainian Galician Army had been founded on 1–21 of November, 1918 during battles of the Ukrainian army with Polish military units on the streets of the Lviv. Medical Service had been formed according to reorganization of the the Galician Army structure, after the retreat of Ukrainians from Lviv and deployment of masive Ukrainian-Polish war. The main problems of creating effective medical service was a lack of qualified medical staff, medicine and hospital equipment.

Key words: *Ukrainian Galician Army, medical and sanitary service, medical staff, medicine and hospital equipment.*